

Komplicerat inför avtalsrörelsen

Dagens Nyheter den 19 september 2015

Nya löneavtal ska ingås nästa år. Det pågår nu en debatt mellan parterna på arbetsmarknaden där dessa försöker prägla den allmänna bilden av läget inför avtalsrörelsen. Det kan därför vara på sin plats med en systematisk genomgång av läget.

En första aspekt gäller hur lönerna utvecklats i förhållande till inflationen, det vill säga reallöneutvecklingen. Den har varit god. 2013–2015 ökar den genomsnittliga reallönen för anställda i näringslivet med cirka 2,6 procent per år. Reallönerna stiger därmed avsevärt mer än vad parterna avsåg när de nuvarande avtalen slöts, eftersom inflationen blivit mycket lägre än Riksbankens inflationsmål.

De höga reallöneökningarna under senare år kan motivera låga löneökningar framöver för att därigenom göra det billigare för företagen att anställa. Det ökar sysselsättningen på sikt.

En andra aspekt gäller fördelningen mellan arbete och kapital. 2014 låg lönekostnadernas andel av näringslivets produktionsvärde över genomsnittet för perioden 1993–2014. Spegelbilden är att vinsternas andel var lägre.

Ett vanligt resonemang när man bedömer näringslivets vinster är att man ska ta hänsyn till ränteläget. Det är nu mycket lågt. Enligt denna argumentation behöver därför inte investeringar – som ju ofta är lånefinansierade – ge lika stor avkastning som tidigare för att komma till stånd.

Men man kan också göra en annan jämförelse, nämligen med företagens vinster i andra länder. I våra viktigaste konkurrentländer har vinsternas andel av BNP stigit sedan 1998, samtidigt som den fallit hos oss. Det måste tolkas som att lönsamheten av att göra investeringar har minskat i Sverige jämfört med andra länder. Det kan antas leda till att många företag föredrar att investera utomlands i stället för i Sverige, vilket på sikt är negativt för vår sysselsättning och tillväxt.

Sammanfattningsvis signalerar den höga arbetslösheten i Sverige och en minskande vinstandel jämfört med andra länder att det på några års sikt finns starka skäl att hålla tillbaka löneökningarna. De senaste årens höga reallöneökningar borde göra det möjligt för löntagarna att acceptera det.

Bedömningen kompliceras emellertid av det speciella konjunkturläge som nu råder. Normalt ska Riksbanken reagera på låga löneökningar som drar ner inflationen under inflationsmålet med att sänka styrräntan så mycket att realräntan (den nominella räntan minus inflationen) faller. Syftet är att öka efterfrågan och resursutnyttjande i ekonomin så att inflationen åter stiger. Lägre realränta påverkar nämligen både investeringar och konsumtion positivt. En räntesänkning leder också vanligtvis till att kronan faller i värde, vilket ökar exporten. Både näringslivets vinster och sysselsättningen blir då högre redan på kort sikt.

Men nu är läget ett annat. Riksbankens styrränta är negativ. Möjligheterna till ytterligare sänkningar är små. Då sätts de normala mekanismerna i ekonomin ur spel och det kan paradoxalt nog vara bättre för vinster och sysselsättning med lite högre än lite lägre löneökningar.

Varför? Jo, därför att lägre löneökningar leder till lägre inflation. Om Riksbankens styrränta inte kan sänkas ytterligare blir följden en högre realränta. Då faller konsumtion och investeringar. Lägre prisökningar medför dessutom enligt etablerad växelkursteori att kronan på lång sikt kommer att stärkas i motsvarande grad.

Men om finansmarknadernas aktörer i enlighet med detta förväntar sig att kronan på sikt ska bli mer värd, så framstår det som mer lönsamt än tidigare att redan nu öka placeringarna i svenska finansiella tillgångar. Man kan därför vänta sig en omedelbar förstärkning av kronan efter ett lågt löneavtal. Eftersom växelkurser har en stark tendens att överreagera på olika förändringar, är det dessutom troligt att kronan på ett eller ett par års sikt stiger mer i värde än vad inflationen faller. Låga löneökningar leder då till en växelkursutveckling som, tvärtemot vad man skulle vänta sig, gör svenska produkter dyrare i förhållande till utländska. På kort sikt försämras – i stället för förbättras – i så fall situationen för exportindustrin.

Läget inför avtalsförhandlingarna är alltså komplicerat. På lång sikt gynnas sysselsättning och tillväxt av låga löneökningar. Men just i dagens unika konjunkturläge med negativ styrränta som inte går att sänka mycket mer, kan det på något års sikt vara bättre med lite högre än lite lägre löneökningar.

Detta kan uppenbarligen bli svårt för arbetsmarknadsparterna att hantera. Ett sätt skulle kunna vara ett flerårs-avtal med förhållandevis höga löneökningar i början och låga längre fram. En sådan tidsprofil för löneökningarna i en uppåtgående konjunktur kräver emellertid ett stort mått av ansvarstagande från parterna, kanske rent av mer än de mäktar med.

En komplikation är svårigheten att bedöma hur länge situationen med negativ styrränta kommer att bestå. Det är bara då som resonemangen om att sysselsättningen på kort sikt kan främjas av lite högre löneökningar gäller. Så uppenbarligen kommer avtalsförhandlingarna att föras under stor osäkerhet.

Lars Calmfors